

MOLNÁR GYÖRGY, A REALISTA SZÍNJÁTSZÁS ELŐFUTÁRA

Színészről, rendezőről tanulmányt írni nem könnyű feladat. Az irodalomtörténész számára az írói alkotás mindig hozzáférhető anyag, ami biztos támpontul szolgál az értékítélet kialakításában. A színész és a rendező művészetének megítélésében más a helyzet. Alkotásuk az előadással együtt eltűnik. Igaz, hogy ott vannak a korabeli napilapok és folyóiratok színikritikái, ezek azonban az egész előadás minden mozzanatát nem tudják pontosan és híven megőrizni. A színháztörténész számára a legbiztosabb adat egy-egy színész, vagy rendező művészetfelfogásának a megítéléséhez, ha a színész, vagy rendező művészetéről vallott felfogását írásban is lerögzíti. Molnár György színészi és rendezői felfogásával és elképzeléseivel kapcsolatban abban a szerencsés helyzetben vagyunk, hogy színházesztetikai nézeteit több műben is lefektette, amelyek legnagyobb részét éppen szegedi tartózkodása alatt, Szegeden adta ki.

Molnár György, a színész, a rendező, színigazgató és dramaturg sok tekintetben figyelemreméltó alakja a magyar színháztörténetnek. Mint igazgatónak nagy érdeme, hogy elvitte a magyar szót és színházi kultúrát a legeludgotabb helyekre is, mindenütt szítva a hazafias érzést. Mint a Budai Népszínház igazgatója fiatal magyar írókat toborzott és tehetséges színészeket fedezett fel. (Jászai Mari). Mint dramaturg drámaírókat nevelt a magyar színpadnak. Rákosi Jenő Aesopusa az ő átalakításában aratott sikert. Molnár Györgyről, a rendezőről Galamb Sándor írt egy rövid ismertetést. Galamb megállapítja, hogy Molnár György rendezői képessége a Budai Népszínházban bontakozott ki. »Ő az első, aki megsejti az együttes játék fontosságát. Rendező működése a magyar színészet történetében nagy jelentőségű. Azzal, hogy a rendezői munkának nagy fontosságát felismeri, iskolát csinált s az utána következőknek nyomát egyengette.«¹

Molnár Györgyöt, a színészt Verő György »nagyerejű, bensőséges, de igen szeszélyes művésznek tartja.«²

A magyar színháztörténeti kutatás is sokat köszönhet Molnár Györgynek. Háromkötetes emlékirata³ értékes adatokat szolgáltat a magyar színészet

* A »realista« szón a XIX. század történetileg időzített művészeti irányát értjük. Ettől függetlenül a patétikus, deklamáló színjátszói stílus túlzásaival szemben minden korban fellépett egy egészségesebb, természetességre való törekvés. (Igy Molière is a XVII. században.)

¹ Színészek Lapja, 1927. 1. sz.-ban, Galamb Sándor — Az első nagy magyar rendező.

² Verő György — A Népszínház Budapest színi életében. 1925. 64—66.

³ Molnár György — Világos előtt, Szabadka, 1880; Világostól Világosig, Arad, 1881; Világos után, Arad, 1882.

múltjából. Emlékirataiból képet alkothatunk magunknak az akkori közönség ízléséről, a vándorszínészet keserveiről, nagy színészegyéniségekről, mint Egressy, Prielle Kornélia stb.

Végül Molnár Györgynek talán a legnagyobb érdeme: a Budai Népszínház megalapítása.

Mindezek az értékeken túlmenőleg Molnár György nemcsak a magyar, hanem az egész európai színjátszás területén a színpadi realizmus egyik előfutára. Mostani kis tanulmányunkban Molnár György sokoldalú munkásságából csak azokat a nézeteit ismertetjük, amelyekkel a színpadi realizmus útját készítette elő.

Míg André Antoine, az 1887-ben Párizsban megalapított »Théâtre libre«-ben, Otto Brahm az 1889-ben létrehozott »Freie Bühne«-én a színpadi naturalizmust honosítják meg, Molnár György néhány évvel fellépésük előtt előremutatón már a színpadi realizmus alapjait fekteti le Shakespeare és Molière néhány művének többnyire Szegeden könyv alakjában kiadott szerepfelfogásában.

»Lear király tragédiája és előadásáról« szóló tanulmányában így ír: »A műtárgy és az élet egy legyen, ti, valóság, mely szép és igaz is.« A műtárgy az ő felfogásában azonban nem a naturalisták szolgai életmáslását jelenti, hanem bizonyosfokú eszményítést is: »amikor a műtárgyat feldolgozzuk és szépségben, igazságban eszményítve az élet valósága szerint tökéletes illúzióval előállítani igyekezünk, egyszersmind a műtárgy idejét és korát, levegőjét a közönség szeme elé kell varázsolnunk.«⁴

Ez a megállapítása két szempontból is figyelemreméltó: 1. a valóságból indul ki, de míg a naturalisták megragadtak abban a törekvésben, hogy a valóságot fényképszerűen másolják, Molnár György azt is tudja már, hogy a valóságot a színművészet sajátos törvényei alapján kell ábrázolni. 2. realizmust követel a történeti darabok előadásában a jelmezektől és a díszletektől. Ezen a téren nyilván a meiningeniek is hatottak rá. A színjátékot szintetikus egységben fogja fel, elítéli a díszlet és a jelmez öncélúságát, a jelmezektől és a díszlettől is azt követeli, hogy összhangban álljanak a dráma szellemével és hangulatával. Elítéli a Learnek azt az előadását, amelyben »Lear lányai a 19. századi divatos szabású, könnyű lyoni selyem uszályos ruhába öltöznek«.⁵

Molnár György korán felismeri, hogy milyen fontos egy darab előadásában az egységes játékművészet, az együttes kialakítása. »A színpadon mindenkinek és mindennek egy irányban kell összeműködnie. Ekkor és így lesz a műtárgyban minden természetes, emberi és igaz.«⁶

A »természetes«-re, »igaz«-ra és »emberi«-re való törekvésével Sztanyiszlavszkij előfutáraként lép fel. Abban is, hogy a tudatos színészi alakítás mellett tesz hitet. »Az előadó művésznek a költő műtárgyát mélyen tanulmányoznia kell, részletekre szedni... ismét egybeolvasztani.«⁷ Ellene van a hatásvadászó ripacszkodásnak és a színésztől művészi alázatot követel a drámaíró iránt. A színésznek a drámaíró által megalkotott jellemet kell

⁴ Molnár György: Shakespeare — Lear király tragédiája és előadásáról. 2. b. öv. kiadás, Szeged, 1885.

⁵ Uo. 6. old.

⁶ Kiemelés tőlem.

⁷ Uo. 5. old.

ábrázolnia. Ilyen alapon bírálja Salvini Othello alakítását, amelyben, szerinte, túlteng az öncélú hatásadászat a jellemábrázolás rovására. »Hűség a költőhöz, akivel együtt teremt az alkotó művész! Ez a jelszó! Ez a kötelező! Éppen ezért hűtlennek tartom és hamisítónak az oly előadó művészt, aki a költőt megértve, mégis ellene tesz, hogy magát előtérbe tolva a költőt eltakarja.«⁸ Azt követeli tehát a színésztől, hogy ne önmagát mutogassa, hanem a szerepét adja. Olyan elveket hirdet tehát, amit később Sztanyiszlavszkij fogalmazott meg hasonlóképpen. Ilyen alapon tartja például nagy színésznek Komáromi Samut, akiről azt írja, hogy »akárhány alakot adott, mindenik más-más volt bensőben-külsőben egyaránt.«¹⁰

Szerepfelfogásában Molnár György maga is a drámai alak jelleméből indul ki. Molière »Tartuffe«-jében Pernelle-nét igen helyesen férfias természetű, öreg, de mindig erőteljes asszonynak fogja fel és elítéli a korabeli gyakori és helytelen ábrázolási módot, ami Pernelle-néből töpörödött, tehetetlen testű aggot alakított, aki botra támaszkodik. Molnár György rámutat a helytelen ábrázolási mód valószínű eredetére is. Molière korában egy sánta férfiszínész, az ifj. Béjard alakította a szerepet, aki a botot sántasága miatt használta. A Comédie Française hagyománytisztelete megőrizte a botot, de az öregasszony férfias, kemény, erős természetét is. Egy magyar rendező láthatta Párizsban a darabot és csak annak külső rekvizitumát, a botot vette át. Így terjedhetett el abban az időben magyar színpadokon ez a helytelen ábrázolási mód.

A »Tartuffe« szereplőinek analizisében realizmus és lélektani elmélyedés látszik, amiben megelőzte és felülmúlta a korabeli előadások átlagát. Kifogást emel az ellen a ripacszkodó játékmódot ellen is, amit Orgon megszemélyesítői használnak akkor, amikor Dorina úrnőjének, Elmirának betegségéről tudósítja Orgont. A legtöbb korabeli színész ezt úgy játszotta meg, hogy olyan kifejező fintorokat használt, amelyek teljes érdektelenséget mutattak nejük iránt, pedig Orgon csak türelmetlen, hogy Dorina mindig Elmira betegségére viszi át a szót, míg Tartufferől gúnyolódva csak odadobja a szót. »Orgon szereti nejét, tiszteli, becsüli is, érdeklődik iránta és egyáltalán nincsen olyan terhére, s nem is unta meg a nálánál sokkal fiatalabb, kedves nőt, amint ezt Orgont játszó Dorina beszéde alatt fintoraikkal kimutatják.«¹¹

Ezzel a felfogásával a pszichológiai realizmus hírnökévé válik és a túlzott, bohózatí játékmódot helyett az igazibb, lélektani elemzésen alapuló játékmódot vallja. Tartuffe-öt, igen helyesen, jellemvígjátéknak fogja fel és nem bohózatnak. »Molière »Tartuffe«-ben olyan élethű embereket vitt a színpadra, akiknek céljuk és dolguk van, akik cselekszenek és nem pedig csak mókáznak, mint az olyan Orgonok és Dorinák, akik a művészi alkotás helyett, ezzel nem bírván, azt képzelik, hogy Molière játszi szeszélyből bábfigurákat rángat a közönség mulattatására.«¹²

Elmira szerepét nehéznek tartja, ami csak: »nagy gondolkozással, hosszas tanulmányozással kell feloldani és újra egybeolvasztva, egészében megalkotni.

⁸ Világostól Világosig 123. old.

⁹ Molnár György: Shakespeare — Othello, Szeged, 1885.

¹⁰ Világostól Világosig, 83. old.

¹¹ Molnár György: Molière — Tartuffe, Szeged, 1885. 11. old.

¹² Uo. 15. old.

Nehéz szerep, amihez nem elég csak a rutin, teremtő lélek, költői ihlet kell hozzá.«¹³

Ez az idézet azt is megmutatja, hogy a színészi alakítástól egyszerre megkövetelte az ihletet, tehát az ösztönös érzelmi elemet, de ugyanakkor a tudatos, értelmi tevékenységet is. Prielle Kornéliát kivéve nem is talált mást, aki jól megoldotta volna Elmira szerepét. A Tartuffe-öt alakító színészek játékában azt kifogásolja, hogy csak a képmutatást emelik ki belőle, de nem mutatják meg jellemének másik vonását, amit főleg Elmira mellett árul el, a »kedélyes huncutot, a szenvedélyes, érzéki szerelmest«.¹⁴

Ez a rövid ismertetés is, amint látjuk, rávilágít arra, hogy Molnár György a színjátszástól lélektani realizmust követelt és ezzel a felfogásával nemcsak a magyar, hanem az egész európai színjátszás egyik élenjáró alakja volt. Érdekes viszont az a körülmény, hogy saját rendezői gyakorlatában ő se mindig valósította meg a fentebb ismertetett elveit és rendezéseiben sokszor csábították a látványos színpadi trükkök.

Kálmán László

¹³ Uo. 22. old.

¹⁴ Uo. 25. old.